

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Мельник О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Проблема ефективності засобів правового впливу є надзвичайно актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Без її належного вирішення неможливо оптимізувати механізм правового регулювання, налаштувати національну правову систему на соціально орієнтований розвиток. Ефективне застосування оптимальних правових засобів, забезпечення суб'єктивних прав та свобод людини є життєвою необхідністю в процесі розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Саме через вказане проблема правових засобів, їхнього своєчасного та якісного вдосконалення в правотворчій та правореалізаційній діяльності є надзвичайно актуальною, важливою як із загальнонаукових, так і з практичних позицій. Без її належного вирішення стає неможливим забезпечення високої ефективності процесу правового регулювання суспільних відносин. Саме тому в сучасних умовах, коли українська правова система зазнає суттєвих змін, орієнтуючись на зміни, що відбуваються в самому житті, в правовому регулюванні визначальне місце повинні займати правостимулюючі засоби як найбільш ефективні юридичні механізми, що здатні результативно вирішити соціально значущі завдання.

Правові засоби є частиною права в цілому в його інструментальному розумінні. Тому між правовими засобами прослідковується глибокий зв'язок. Якщо окремий правовий засіб – це особливий, поодинокий фрагмент правової субстанції, то правові засоби в єдності та взаємодії утворюють юридичні механізми, які діють спільно в певних сферах правового регулювання, для досягнення соціально значущих результатів.

На наш погляд, необхідно звернути увагу на певну невизначеність терміну «правові засоби». Поруч з ним можна поставити такі терміни, як «правові явища», «правові феномени», «правові фактори», «правові умови» тощо. Всі вони в широкому розумінні є взаємозамінними поняттями. В якості правових засобів виступають норми та принципи права, правозастосовчі акти, договори, юридичні факти, суб'єктивні

права, юридичні обов'язки, заборони, пільги, заохочення, покарання, акти реалізації прав та обов'язків тощо. Саме той чи інший арсенал правових засобів, їх набір і визначає специфіку галузей та інститутів права.

Категорія «правові засоби» почала використовуватись юридичною наукою порівняно недавно. Звернення до цієї проблематики юриспруденції можна розцінювати як спробу якнайповніше розкрити регулятивний потенціал права, пов'язати дію права з настанням реального, фактичного результату, досягненням необхідного ефекту в соціальному житті.

Варто зауважити, що аналізом правових засобів займалося чимало вчених-правознавців, які сходилися на тому, що основною рисою, яка вирізняє їх від інших юридичних явищ є те, що вони розглядаються не самі по собі, а сукупність їхніх властивостей, і переважно характеризується їхнє активно-регулятивне значення. Правові засоби дозволяють розглядати право виключно в його практичному втіленні в соціальну дійсність, тобто вони виступають в якості інструмента досягнення суспільно значущого результату в фактичній правомірній діяльності людей. Саме тому правові засоби є адекватним суспільним умовам способом цивілізованого, конструктивного та результативного вирішення завдань, які постають перед суспільством, державою чи окремою особою. Без правових засобів чи поза ними досягнення суспільно значущого результату є практично неможливим.

В широкому розумінні поняття правових засобів охоплює всі правові явища, інституційні утворення та форми, пов'язані з регулятивною чи охоронною дією права. Так, на думку О.В. Онуфрієнко, правові засоби – це система субстанціональних і діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин досягають приватних та публічних цілей [1, с. 14]. Субстанціональними засобами правового впливу (засобами-постановами, інструментами), як зазначає в своєму дисертаційному дослідженні А.М. Денисова, є наступні: зобов'язання, дозволи, заборони, заохочення, пільги, норми права, принципи права тощо, тоді як дієвими (засобами-діями, технологіями) – акти реалізації права, акти застосування права, акти тлумачення права та всі процеси юридичної діяльності [2, с. 58].

У вузькому, або в спеціальному розумінні під правовими засобами розуміють передбачені правовими нормами юридично значущі дії, що здійснюються суб'єктами на власний розсуд або способами, які не заборонені законом, і призначені для задоволення їх інтересів, досягнення соціально корисних цілей. Правові засоби є не фактичними діями, а такими, що моделюються нормами права, і тому виступають інструментами здійснення відповідних правомірних дій, в тому числі

пов'язаних із захистом (охороною) порушеного права або охоронюваного законом інтересу.

Поняття «правові засоби» дозволяє узагальнити всі ті явища (інструменти та процеси), які покликані забезпечувати досягнення поставлених в законодавстві цілей.

Розглядаючи питання визначення ефективності правових засобів, слід звернути увагу на їх функціональне призначення. Вказана категорія відображає набір певних юридичних інструментів, використання яких перетворює суб'єкта права в учасника правового життя суспільства. З їх допомогою індивід чи спільність людей цивілізованим (правовим) способом реалізує свої інтереси та досягає життєво необхідних цілей. Таким чином, завдяки правовим засобам енергія права (його регулятивні можливості) перетворюються на правову активність, втілюється в фактичних правомірних діях. Саме тому в правових засобах розкриваються регулятивна та охоронна міць права, його сила та соціальна вага у суспільстві.

Аналіз поглядів з проблеми визначення поняття правових засобів надає нам можливість подати власну дефініцію згаданої категорії. Правові засоби – це юридичні інструменти, що забезпечують досягнення соціально значущих результатів. Основним призначенням правових засобів є інформування суб'єктів щодо можливостей вибору варіантів поведінки в межах норм права та здійснення певного впливу для забезпечення їх правомірної поведінки. Використовуючи правові засоби, суб'єкт права надає своїм діям та вчинкам юридично значущий (правовий) характер, тобто проявляє правову активність. Правова активність учасників суспільних відносин є результатом поєднання (симбіозом) їх фактичної поведінки (дій, вчинків) та правових засобів.

Таким чином доцільно розглянути значення засобів правового впливу, а саме: 1) вони дозволяють розглядати право в контексті практичного втілення в суспільне життя; 2) відображають узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права; 3) є такими юридичними інструментами, використання яких перетворює суб'єкта в учасника правового життя суспільства; 4) визначають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права; 5) призводять до юридичних наслідків, конкретних результатів; 6) допомагають у досягненні соціально корисної мети (правового ефекту) суспільства чи держави на певному етапі їх розвитку; 7) виступають основними елементами дії права, правового впливу, механізму правового регулювання, тобто функціональної сторони права.

Кожному етапу розвитку суспільства властива своя система правових засобів, зумовлена матеріальними та соціокультурними умовами життя. Для вищої ефективності правових засобів

правотворчий орган повинен постійно модифікувати їх систему, враховуючи при цьому зміну різних факторів (насамперед, економічних і соціальних). Окрім того, законодавець має зважати і на «застарілість» з плином часу засобів правового впливу. Так, матеріальне заохочення, якщо воно залишається лише на одному певному рівні, згодом втрачає своє стимулююче навантаження.

Правові засоби поєднуються у певну систему для вирішення поставлених завдань – в механізм правового регулювання для того, щоб досягати суспільно значущих результатів. Отже, наявність різноманітних засобів правового впливу надає можливість узгоджувати поведінку суб'єктів з громадськими та державними інтересами, а також забезпечити необхідний порядок у суспільстві та процес правового регулювання в цілому.

Резюмуючи все наведе вище, можна зробити висновок, що реалії сьогодення констатують той факт, що ті зміни, які відбуваються в суспільстві, вимагають негайного науково обґрунтованого осмислення та активізації досліджень у сфері ефективності засобів правового впливу. Правові засоби – це багатогранне, теоретико-правове явище, яке може розглядатися з юридичної точки зору (як сукупність правового інструментарію та формалізований результат діяльності суб'єктів) і з соціальної точки зору (закріплюють цінності права, відображають певні інтереси та сприяють досягненню відповідного результату).

Отже, всі означені загальнотеоретичні проблеми ефективності засобів правового впливу є важливими з огляду на те, що без їх належного та своєчасного вирішення стає неможливим забезпечення високої ефективності процесу правового регулювання суспільних відносин в цілому.

Література:

1. Онуфрієнко О.В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: автореферат дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ Онуфрієнко О.В.: Націон. ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 18 с.

2. Денисова А.М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження): дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01/ Денисова А.М.; Національна академія внутрішніх справ МВС України. К., 2012. 230 с.